

Hiểu về tiêu chí đánh giá sách giáo khoa để đảm bảo chất lượng giáo dục phổ thông

Nguyễn Phương Linh*¹, Huỳnh Thị Mỹ Duyên²

* Tác giả liên hệ

¹ Email: nplinhb1a@gmail.com

² Email: huynhduyenus@gmail.com

Trường Đại học Tây Đô

Lô Hậu Thạnh Mỹ, Phường Lê Bình,

quận Cái Răng, thành phố Cần Thơ, Việt Nam

TÓM TẮT: Đánh giá sách chính là sự cải cách, cân chỉnh theo chu kỳ nhằm cải thiện chất lượng giáo dục, mục tiêu giáo dục, chương trình giáo dục, định hướng giáo dục để đáp ứng chính sách và hoạch định giáo dục quốc gia. Bài viết dựa trên phương pháp tổng quan tài liệu để tìm ra các phạm trù và khái niệm đánh giá sách giáo khoa nhằm làm rõ giá trị cốt lõi, cách đánh giá độ tin cậy và chất lượng tài liệu được thiết kế để cân nhắc cẩn thận trước khi đưa vào sử dụng đại trà phục vụ cho các niên khóa Chương trình Giáo dục phổ thông. Bên cạnh đó, bài viết cũng bàn đến việc cân nhắc, loại bỏ các yếu tố chưa phù hợp về văn hóa vùng miền, phương ngữ và các yếu tố không mong muốn hiện diện trong cuốn sách hay bộ sách được đánh giá. Việc đánh giá sách giáo khoa sao cho có hiệu quả cần dựa trên các yếu tố khoa học và người dùng, đáp ứng nhu cầu dạy và học đồng thời cần dựa trên các tiêu chí của thế giới và phù hợp với tiêu chuẩn quốc gia, xét phương diện về nội dung, tính kinh tế, tính tiện lợi, tính tự chủ và khả năng ứng dụng công nghệ nhằm thích ứng tốt với mọi hoàn cảnh, mọi đối tượng chủ thể.

TỪ KHÓA: Đánh giá sách, bộ khung, tính kinh tế, tính tự chủ, Chương trình Giáo dục phổ thông.

→ Nhận bài 15/10/2023 → Nhận bài đã chỉnh sửa 01/11/2023 → Duyệt đăng 25/11/2023.

DOI: <https://doi.org/10.15625/2615-8957/12320306>

1. Đặt vấn đề

Sách giáo khoa được xem là ấn phẩm quan trọng và là sản phẩm đặc biệt, là phương tiện chính để truyền tải tri thức rộng khắp [1]. Một bộ sách giáo khoa được áp dụng phổ biến trong trường học nên phải đảm bảo tính logic cao, phù hợp với mục tiêu của khóa học, chương trình học và đáp ứng tốt được các nhu cầu học tập cơ bản của học sinh. Vì thế, việc đánh giá sách giáo khoa được hiểu một cách cơ bản là đánh giá sự phù hợp của loại sản phẩm trí tuệ, tài liệu khoa học đặc biệt này. Việc làm này đòi hỏi phải đầu tư chuyên môn, tài chính, hoặc thậm chí cả yếu tố văn hóa, chính trị, xã hội [2]. Thật vậy, đánh giá sách giáo khoa nhằm đảm bảo được sự chọn lọc tài liệu dạy và học phù hợp với mục tiêu chung của hoạt động giáo dục và là một xu thế tất yếu trong sự phát triển nhanh chóng xã hội ngày nay. Hoạt động trên cần được nỗ lực thực hiện, dựa trên nhiều tiêu chí phù hợp để đạt được hiệu quả như mong muốn.

Mỗi bộ sách giáo khoa chỉ phù hợp trong một thời gian nhất định và hoàn cảnh lịch sử, tình hình kinh tế, bối cảnh xã hội và định hướng mục tiêu giáo dục. Nước ta đã trải qua 05 lần thay đổi sách giáo khoa tính từ lần đầu tiên vào những năm 1950. Đến năm 2015, tiến hành đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục theo Nghị quyết 29 [3] của Ban Chấp hành Trung ương và Nghị quyết 88 [4] của Quốc hội, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã phê duyệt

kế hoạch thực hiện các Nghị quyết nói trên, đồng thời đề ra các kế hoạch chi tiết không những về xây dựng chương trình đổi mới Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 mà còn đổi mới sách giáo khoa theo định hướng chuyển từ việc trang bị kiến thức sang hình thành phẩm chất năng lực có sự phân hóa người học một cách rõ rệt [5]. Mục tiêu của lần đổi mới này nhằm tạo chuyển biến tích cực và toàn diện để đảm bảo chất lượng và hiệu quả dạy và học, kết hợp dạy chữ, dạy người với phát triển kỹ năng một cách toàn diện và hướng nghiệp theo xu thế hội nhập đảm bảo phát triển cả kiến thức, phẩm chất và năng lực, đảm bảo người học phát huy tối ưu được tiềm năng bản thân, thích ứng bối cảnh hiện thời. Hai nhà Giáo dục học Ansary và Babaii [6] cho rằng: “Sự nặng nề về giáo dục lý thuyết sẽ giết chết khả năng sáng tạo bên trong của người học và bào mòn bản chất giáo dục tốt đẹp vốn có”.

Trải qua các hoạt động đánh giá sách trong giai đoạn 2018 - 2020 được tiến hành trên quy mô toàn diện, sâu rộng với sự tham gia của giáo viên địa phương các cấp, nhà sư phạm giáo dục, nhà biên soạn, nhà xuất bản, các học giả uy tín trong và ngoài nước và được tiến hành trên nhiều phương diện từ xem xét, thẩm định chất lượng, nội dung đến hình thức, thiết kế, hoa văn, nhân quan, yếu tố văn hóa xã hội, nét đặt trưng riêng biệt... Tuy nhiên, rất nhiều lần, các học giả, các nhà

viết sách và nhà xuất bản phải chung tay tinh chỉnh các yếu tố phát sinh ngoài mong muốn và đính kèm các phụ bản bổ sung sau để phù hợp với đặc điểm văn hóa, ngôn ngữ vùng miền, chung tay nhất sắn, loại bỏ yếu tố không phù hợp trước và sau khi đưa vào sử dụng (Năm học 2019 - 2020, Nhà Xuất bản Giáo dục Việt Nam đã phải đính kèm bản phụ để bổ sung, chỉnh lí một số yếu tố chưa hoàn hảo, yếu tố không mong muốn phát sinh đối với sách giáo khoa dùng cho cấp Tiểu học. Từ đó cho thấy, hoạt động đánh giá cần phải được thực hiện khắt khe, công phu và phải gắn liền với thực tiễn giảng dạy, và khâu hậu kiểm - đánh giá sau khi đưa vào thí điểm thực địa để kiểm tra tính phù hợp của quyền sách - cũng cần thiết để hoàn hảo hóa một cuốn sách đáp ứng cho việc đưa vào phục vụ trong năm học tiếp theo. Nhà Ngôn ngữ học Low [7] cho rằng: “Mục tiêu chủ yếu của việc đánh giá sách giáo khoa là xem xét lại các nội dung đã được thiết kế tốt cỡ nào? Tốt ở mục nào, phần nào, khâu nào cần tinh chỉnh? Cái gì chưa tốt, cần loại bỏ cái gì, cái gì cần giữ lại? Truy tìm lí do tại sao chưa được tốt? Cần làm gì để quyền sách đó trở nên tốt, tốt hơn và tốt nhất... và đưa ra quyết định xem nó có phải là một cuốn sách hay nhất, giá trị nhất trong các cuốn sách giá trị và chất lượng hay không?... Sẵn sàng tâm thế tham gia trực tiếp vào hoạt động giảng dạy chưa, phù hợp để giảng dạy chưa? Quyền sách ấy có thể làm cho con em học sinh chúng ta trở nên khác biệt hơn hay không, đặc biệt hơn hay không, giỏi giang hơn hay không, xuất chúng hơn hay không?”. Bên cạnh đó, Nipa và Kermanshachi [8] cho rằng, giá thành một quyền sách cũng là tiêu chí cần xem xét khi đánh giá sách vì có thể gây khó khăn trong vấn đề chi tiêu tài chính cho học tập và sẽ góp phần làm giảm sút chất lượng, gây áp lực và sức ỳ trong quá trình học.

Năm 2024 là năm đánh dấu mốc quan trọng cho sự chuyển mình một cách mạnh mẽ của nền giáo dục nước nhà (Cụ thể, sách giáo khoa mới lớp 1 vào năm học 2020 - 2021, lớp 2 và lớp 6 vào năm 2021 - 2022; lớp 3, 7, 10 vào năm 2022 - 2023; năm học 2023 - 2024 là lớp 11). Từ góc nhìn với hệ thống lộ trình này, nền giáo dục nước nhà đã gần như đã hoàn tất việc đưa các bộ sách giáo khoa vào việc giảng dạy một thời gian phân đoạn thực nghiệm, thí điểm, khảo sát, tiếp thu ý kiến để thực hiện việc tinh chỉnh và định hình lại chất lượng. Đây là hoạt động cấp thiết để giúp nâng cao chất lượng giáo dục, cụ thể là chất lượng hoạt động dạy và học nhằm đảm bảo đạt được mục tiêu mong muốn của chương trình đào tạo cũng như đạt được mục tiêu phát triển con người toàn diện trong bối cảnh phát triển của xã hội, theo xu thế thế giới hội nhập và chuẩn mực giáo dục toàn cầu. Nhìn chung, việc đánh giá sách giáo khoa chủ yếu nhằm chọn ra giải pháp tối ưu có thể đáp ứng những mục tiêu quan trọng trên. Theo học giả Breen [9]: “Một

cuốn sách tốt, bản thân nó phải phản ánh được sự thành công đối với người học lẫn người dạy, người học có thể gặt hái được thành quả của riêng mình từ hiệu quả tối ưu của cuốn sách đã mà họ đang sử dụng”. Bài viết này tổng quan tài liệu để đưa ra một cách nhìn có hệ thống về các phạm trù cũng như các tiêu chí cần xem xét để hoạt động đánh giá sách ở Việt Nam đạt được hiệu quả trước khi đưa vào sử dụng.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Phương pháp tiếp cận

Về mặt lí thuyết, bài viết này dựa trên hai lí thuyết nền: Đánh giá quá trình (formative assessment) và đánh giá tổng thể (summative assessment). Dựa trên quan điểm của nhà Giáo dục học Shepard [10], Clack [11] và Saraceni [12]: “Đánh giá quá trình là hoạt động mô phỏng, phán đoán các giá trị tiềm năng của một cuốn sách, một tài liệu đã được thiết kế có chủ đích dựa trên tính hiệu quả và dữ liệu thu thập được thông qua quá trình giảng dạy thực tiễn có thể thí điểm hoặc đại trà để xem xét và tiến đến hoàn thiện các tính năng còn thiếu sót phát sinh không mong muốn, có thể ở phạm vi yếu tố chủ quan hoặc khách quan”. Đây là phương pháp rất phổ biến hiện nay, được các nhà khoa học, các học gia đặc biệt các nhà làm giáo dục rất quan tâm trong quá trình cải tiến đổi mới giáo dục nói chung và đổi mới cải biên sách giáo khoa nói riêng.

Bên cạnh đó là đánh giá tổng thể (summative assessment), theo quan điểm của nhà giáo dục học Harlen và James [13]: “Đánh giá tổng thể là phương pháp đánh giá xuyên suốt từ khi bộ sách, hoặc tập sách, tài liệu được đưa vào sử dụng và xem xét tính hiệu quả mà nó đem lại như thế nào cho người thụ hưởng, có tác động ra sao đến người học, đến chương trình học. Ví dụ, kết quả học tập có được tiến bộ xuyên suốt không; thái độ có thay đổi tích cực từ khi hấp thụ, sử dụng cuốn sách không; kiến thức có tăng trưởng không; kĩ năng có được cải thiện không?”.

2.2. Nội dung đánh giá

Việc đánh giá sách cần dựa trên một số tiêu chí nhất định để đảm bảo đánh giá được chính xác và có hệ thống chất lượng của một cuốn sách. Lược khảo tài liệu chỉ ra một số quy chuẩn để đánh giá sách cho một nền giáo dục quốc gia gồm bộ khung, tính kinh tế, tính tiện ích và sự tự chủ, độ tương thích.

2.2.1. Bộ khung

Tác giả Ur [14] với tác phẩm “Các tiêu chuẩn để có một cuốn sách hay” được đề cập trong cuốn sách có tên là “A course in language teaching” do Đại học Cambridge press xuất bản năm 1996 cho rằng, bộ khung của sách chứa các giá trị, mục tiêu, nguyên tắc, thiết kế

đơn vị bài học và các quy trình đánh giá cốt lõi chung và phải được đảm bảo chắc chắn bằng hai thông số sau:

a. Độ tin cậy

Độ tin cậy của nội dung được thiết kế được xây dựng bên trong cuốn sách đó. Nội dung cuốn sách phản ánh được chất lượng của nó. Nhà Giáo dục học người Mỹ Breen [9] cho rằng độ tin cậy của nội dung cuốn sách được xem như là một “biểu kê, thước đo giá trị” dựa trên ba yếu tố sau: 1/ Các dạng thức thực hành (Academic tasks). Các hoạt động này giúp người học thực hành thường xuyên nhằm tăng lượng kiến thức liên tục, liên mạch, nhằm đảm bảo thành quả đạt được khi tham gia tiết học, bài giảng trên lớp, ở nhà và trong cộng đồng xã hội. Theo thông tư 27/2020/TT-BGDĐT ngày 04 tháng 9 năm 2020 [15], sách giáo khoa được thiết theo phương châm mở, đảm bảo được lối tư duy, sáng tạo và hình thức phong phú. Các dạng thức câu hỏi, các loại hình bài tập, các hoạt động được thiết kế theo các mức độ khác nhau nhưng phải hoà hợp như trải nghiệm, tự luận... sao cho người học tìm thấy ý nghĩa của việc học và lĩnh hội được khối lượng kiến thức nhất định; 2/ Độ phủ nội dung kiến thức trong quyển sách (Textbook-in progress): Yếu tố này liên quan đánh giá thông tin, cũng như giá trị của cuốn sách mà trong đó người dạy và người học là hai chủ thể có sự trải nghiệm trực tiếp, hơn ai hết các chủ thể này nắm rõ tính hiệu quả, cũng như những ưu và nhược điểm của cuốn sách. Tiêu chí này rất quan trọng vì cung cấp cơ sở giúp các học giả và các nhà giáo dục đánh giá được hiệu quả, chất lượng cuốn sách một cách khá chính xác; 3/ Hiệu quả mà cuốn sách đem lại (Outcomes of textbook): Yếu tố này hướng tới xem xét những sự kỳ vọng mà người dạy và người học điều mong muốn đạt được thông qua quá trình sử dụng cuốn sách.

b. Giá trị chất lượng quyển sách

Hai nhà Giáo dục học đương đại Zahan và Begum [16] cho rằng, sự lựa chọn tin dùng sách giáo khoa phục vụ cho mục đích giáo dục đại trà sao cho phù hợp đủ để tạo ra môi trường lớp học, chào đón sự tò mò của học sinh, khuyến khích sự sáng tạo và khuyến khích tinh thần đặt câu hỏi, trao đổi và tương tác lành mạnh, duy trì được khả năng hiểu học hay không là mối điều quan trọng. Ở đây, trong trường hợp này, nhóm tác giả chỉ xét theo phương diện trên phạm vi cấp học cơ bản nhất - cấp Tiểu học. Thời gian qua, ở lớp 1, có 5 bộ sách giáo khoa mới đã được Bộ Giáo dục và Đào tạo phê duyệt và áp dụng cho cả nước. Từng bộ sách được lựa chọn theo tầng lớp số đông các đơn vị giáo dục độc lập trong xã hội, nhu cầu của từng bối cảnh của địa phương, từng vùng miền, từng khu vực phân lập địa lí nhưng không vì lí do ấy mà chúng ta lại hạ thấp giá trị chất lượng, đánh giá thấp giá trị vốn có của các tập sách chưa được sử dụng tại vùng miền đó (Ví dụ, trên địa bàn tỉnh Trà

Vinh, xã Thuận Hòa đang sử dụng bộ sách “Chân trời sáng tạo”. Trái lại, trên địa bàn xã Mĩ Long Bắc sử dụng bộ sách “Kết nối tri thức với cuộc sống” ... Như vậy, thật vô đoán vì không thể nói bộ sách được chọn sử dụng là bộ sách hoàn hảo, xứng đáng với sự chọn lựa mà nó vốn thuộc về và bộ sách không được đưa vào sử dụng lại không phù hợp. Như đã đề cập ngay từ đầu, sách giáo khoa là sản phẩm đặc biệt được cơ quan cấp cao nhất của ngành phê duyệt... Do tính tương thích từng bối cảnh, từng địa phương khác nhau, nên có tiêu chí và mục giáo dục của từng đơn vị giáo dục khác nhau, dẫn đến sự chọn lựa có thể khác nhau nhưng chung quy giống nhau là phát triển con người, vun trồng cội rễ trí tuệ con người. Trên thực tế, giá trị của chất lượng phần lớn chỉ được tìm thấy ở chủ thể người dạy và người học, mục tiêu, nguyên tắc, sự phù hợp, lối tư duy... tất cả được gói gọn trong mục tiêu và định hướng thiết kế ban đầu và trải qua sự trao chuốt, tinh lọc lại bằng con đường đánh giá và thực nghiệm giáo dục (đưa vào giảng dạy thực tiễn). Đó đó, có thể nói rằng, bộ khung của sách chứa đựng các yếu tố được tin tưởng rằng có thể định hình các giá trị giáo dục chuẩn mực truyền tải đến các chủ thể tham gia mà cuốn sách hướng đến hai giá trị cơ bản nhất:

Đối với người học là chủ thể trung tâm, các chủ đề, mục tiêu, đơn vị bài học, các dạng thức hoạt động lớp, bài tập mang tính sinh động, ứng dụng và bổ ích rất cao cho đối tượng học, được đảm bảo lượng kiến thức ngôn ngữ, và văn hóa... Tất cả điều thể hiện tính thực tiễn, kiểm nghiệm, gần gũi không xa rời viễn vông, ảo tưởng... Ví dụ, đối với bộ sách Anh ngữ dành cho cấp Tiểu học phải đảm bảo được bốn kĩ năng cơ bản nhất đó là: nghe, nói, đọc, viết, với điểm mục ngữ pháp cơ bản nhất, sơ khởi nhất có thể, khả năng sáng tạo, tư duy cao, kích thích được sự tìm tòi của người học và hấp thụ được giá trị nội dung bài học thông qua các hoạt động được thiết kế trong sách...; hình thành cho người học được thói quen tự học, tự tư duy, tự rèn luyện, tự ý thức, tự lĩnh hội (hình thành thói quen học tập bền bỉ và học tập suốt đời) khuyến khích người học tự đề ra, tự phát triển chiến lược học tập riêng cho bản thân đạt được sự tự lập trong quá trình rèn luyện, học tập...; phải tạo cho các em sự kiên cường, thúc đẩy động lực học tập mạnh mẽ, từng bước đáp ứng được những phương thức, loại hình học tập chuyên biệt khác nhau của từng chủ thể khác nhau, giúp người học đạt được sự thỏa mãn về tinh thần tự học, tự rèn luyện, tự ý thức chuyên sâu... Một tập sách hay một quyển sách được cho là có chất lượng, tốt và hay thì lượng kiến thức chứa đựng bên trong nó tuyệt đối sẽ không thêu dệt thực tế, không hão huyền mộng tưởng, không lệch lạc, kiến thức không xa rời thực tế, không đánh đố, tạo cho người học cảm giác của sự mê muội, ảo vọng, ảo tưởng, về tư duy kiến thức.

Ngược lại, phải chân thật với cuộc sống đời thường, lối sinh hoạt bình dân được phản ánh chân thực mà các em học trên lớp... Chung quy tất cả điều vừa đề cập sẽ gây ảnh hưởng xấu, mang đến trạng thái tiêu cực ảnh hưởng đến nhân cách đang phát triển của các em... Trái lại, sự gắn kết chặt chẽ giữa mối quan hệ giữa các bài kiểm tra (định kì hằng ngày, hằng tuần, hằng tháng và học kì...) và kiến thức học được từ quyển sách đó để có sự kết nối gắn gũi, cần thiết, tri thức nên được kết nối chặt chẽ với cuộc sống đời thường, làm cho cuộc sống cá nhân người học trở nên có ý nghĩa hơn, giàu có hơn... từ đó sẽ tạo nên sự hưng phấn cho các em, kích thích được sự đam mê tột độ của người học, thỏa mãn được sự mong mỏi, hoài bão của người học...

Đối với chủ thể người dạy: Về nguyên tắc, sự phù hợp của một bộ khung được xem là có chất lượng tốt thì không quá đặt nặng trong khâu soạn giảng. Thay vào đó là phải hướng dẫn người dạy một cách đầy đủ nhất, phù hợp nhất và thật khớp, nằm trong sự hiểu biết của thầy cô giáo, sở trường, thế mạnh của thầy cô, năng lực thầy cô vì dạy học là một hoạt động mang tính đặc thù và chuyên biệt...; cần phải khơi gợi lại, làm mới lại kiến thức của họ, phải có sự chuẩn bị cụ thể ngay từ thời điểm ban đầu, hướng dẫn cụ thể rõ ràng, cho cả hai chủ thể người dạy và người học và phải đảm bảo được tính hệ thống, phạm vi bao phủ toàn bộ chương trình giảng dạy được định danh theo niên học, chương trình học, cấp học, khối học... Ví dụ, nếu có một quyển sách hay bộ giáo khoa nào được thiết kế, trước hết phải kể các giá trị yếu tố nó phải gắn gũi với cộng đồng, gắn gũi người học, gắn liền với văn hóa, xã hội, không nên rời xa thực tế, lấy thực tế làm trung tâm điểm để phát triển và khả năng thích ứng tốt với mọi hoàn cảnh, thậm chí nghịch cảnh phát sinh trong quá trình dạy và học, không có sự phân biệt, so đo trong hoàn cảnh này.

2.2.2. Tính kinh tế

Tính kinh tế là yếu tố quan trọng quyết định vòng đời và cơ hội tiếp cận của cuốn sách. Nếu một cuốn sách đã đáp ứng các tiêu chí về chất lượng nội dung nhưng làm cho đối tượng thụ hưởng khá băn khoăn lo lắng về giá thành thì không thể nói quyển sách đó tốt được [17]. Giá thành của một cuốn sách phải phù hợp với mặt bằng chung thu nhập của xã hội và không quá khó tiếp cận. Trong bài viết giá thành sách giáo khoa trên Tạp chí Dạy và Học ngày nay, tác giả Nguyễn Phương Linh nhận định: “Giá cả của một cuốn sách dùng cho giáo dục không nên đánh đồng với giá trị và chất lượng nội dung được thiết kế bên trong của cuốn sách giáo khoa đó” [18]. Với tôn chỉ “Nên dành cái tốt nhất, hay ho nhất cho học sinh, cho giáo dục, đảm bảo hiệu quả cho thế hệ mai sau...” đã khẳng định giáo dục là hình thức hoàn hảo, là hệ thống ưu tú nhất trong xã hội và

hệ thống này được vận hành với các thành tố khác nhau trong đó bao gồm tính kinh tế, chi tiêu. Theo tác giả này: “Giá cả của một cuốn sách giáo khoa ảnh hưởng rất nhiều đến tài chính kinh tế gia đình, có thể gây khó khăn và cản trở sự tiếp cận giáo dục hưởng thụ của người dân và gây trì trệ hoạch định chính sách giáo dục công” [18]. Nếu tính theo quy mô diện rộng và cuộc sống học tập của cá nhân học sinh, giá cuốn sách nên ở mức độ thật tốt hoặc tốt nhất có thể, tương thích, phù hợp, đủ đáp ứng với khả năng tài chính của gia đình cá nhân học sinh để đảm bảo rằng mọi tầng lớp trong xã hội đều có cơ hội ngang bằng nhau, có thể tiếp cận được một cách trọn vẹn nhất, đầy đủ nhất và không một ai, một cá nhân học sinh nào bị tụt lại phía sau, bị bỏ lại phía sau. Hãy đảm bảo rằng các em, ai cũng có sách đến trường, ai cũng được tiếp cận cơ hội học tập bất kể thành phần xuất thân, gia cảnh, ngành nghề, địa vị xã hội, thu nhập, tôn giáo, lí tưởng sống... Tôn chỉ và ý nghĩa của giáo dục bình dân là như thế. Tài liệu hướng dẫn các tiêu chí đánh giá sách của Đại học Cambridge Press xuất bản năm 1986 cho rằng, một cuốn sách chất lượng có giá thành rẻ chính là một trong những giải pháp hữu hiệu nhất để cải thiện chất lượng giáo dục của một quốc gia, đặt biệt là ở các nước nghèo, các nước chậm phát triển và đang phát triển, giá cả để tiếp cận chính là chính sách tốt nhất để tiến tới góp phần xóa nạn mù chữ và giảm thiểu nạn bỏ học hay bỏ học sớm [14]. Hiện nay, một số nhà xuất bản đã đề xuất giá cả cụ thể cho một cuốn sách (dùng cho một môn học nhất định) cao hơn mức thu nhập trung bình của người dân đặc biệt là người dân nông thôn, miền núi, vùng sâu, vùng xa, vùng đồng bào dân tộc thiểu số và hải đảo... Cụ thể, giá cuốn sách tiếng Anh của một số nhà xuất bản định giá bìa khá đắt, ngoài khả năng tài chính chi tiêu của gia đình, ngoài tầm với đối với học sinh vùng núi hẻo lánh, vùng sâu, vùng xa, vùng đồng bào dân tộc thiểu số (Khmer, Hoa, Catu, Chăm, Tày, Thái, Nùng, H'mong...) đang sinh sống và học tập tại các tỉnh điển hình như Trà Vinh, Sóc Trăng, An Giang và các tỉnh biên giới và miền núi, các tỉnh phía Bắc như Lạng Sơn, Lai Châu, Thái Nguyên, Sơn La... Những nơi mà học sinh gặp rất nhiều hoàn cảnh khó khăn về kinh tế, hộ cận nghèo, hộ nghèo và cực nghèo đang chiếm tỉ lệ cao nhất cả nước, gia đình đông con, hoàn cảnh neo đơn, cha mẹ li tán, trẻ em mồ côi không nơi nương tựa đang trong độ tuổi đến trường... có nhiều trường hợp không mong muốn như thế đang tồn tại trong xã hội thì khó có thể tiếp cận được một cách trọn vẹn, đầy đủ và thỏa mãn nhất. Hơn thế nữa, cuộc sống hằng ngày của họ đã khó khăn với áp lực cơm, áo gạo tiền và việc học tập của con em họ lại càng đè nặng đời sống kinh tế khó khăn vốn đã đeo bám họ hằng ngày, hằng giờ, dai dẳng, liên tục và không lối thoát. Từ đó, sẽ làm hạn chế tôn

chi của sự nghiệp hoạch định chiến lược phát triển giáo dục và làm giảm đi sự thụ hưởng cơ bản của người học. Nhà Kinh tế học vĩ mô kiêm nhà sư phạm Gayton [19] đã thực hiện cuộc nghiên cứu sàng lọc thực nghiệm tại Scotland và kết quả cho thấy “Thu nhập kinh tế gia đình thấp sẽ là rào cản lớn nhất trong việc tiếp cận giáo dục và thụ hưởng giáo dục vì tầng lớp có thu nhập thấp dễ bị thiệt thòi, dễ bị tổn thương”. Trong một báo cáo thường niên của tiên sĩ Espada [20] tại diễn đàn Giáo dục quốc tế diễn ra tại Manila, Phillipines (the Phillipines) năm 2016 đã cho thấy rằng, số lượng học sinh tiểu học trong đó có Việt Nam bỏ học phần lớn là do sự nghèo đói, kinh tế và tài chính gia đình hạn hẹp là nguyên nhân chính dẫn đến tình trạng bỏ học sớm và bỏ học giữa chừng. Theo dữ liệu của Viện Thống kê UNESCO và UNICEF [21] đã phản ánh tỉ lệ học sinh bỏ học đã tăng lên đáng kể trong những năm gần đây; đặc biệt là các nước Đông Nam Á, chỉ trong năm 2011 có 122 triệu trẻ em và 2013 có 124 triệu trẻ em ở độ tuổi từ 6 đến 15 đã rời bỏ trường, bỏ lớp để phụ giúp cha mẹ kiếm thêm thu nhập, cải thiện tình trạng kinh tế gia đình, các em sẵn sàng tạm gác lại hoặc từ bỏ ước mơ vì lí do tài chính gia đình eo hẹp. Vì thế, giá cả hợp lí của bộ sách cũng là yếu tố quan trọng góp phần nâng tầm và hiện thực ước mơ các em, cần cân nhắc để bộ sách có thể được tiếp cận trên diện rộng trong bối cảnh kinh tế còn nhiều khó khăn ở Việt Nam.

2.2.3. Sự tiện ích và độ tương thích

Sự tiện ích là một trong các tiêu chí được tính đến khi tiến hành đánh giá một cuốn sách hay một bộ sách. Sự tiện ích được miêu tả chi tiết bởi nhà Sư phạm học O’Neill [22]: “Sự tiện ích về tổng thể là phạm trù tất cả các thành tố cơ bản quan hệ mật thiết với nhau, bổ sung tương tác cho nhau (đôi khi được hiểu là sự phân bổ bổ sung) nhằm mục đích để đảm bảo được sự tiện lợi nhất trong cách sử dụng và phục vụ, đáp ứng tốt cho mục đích học tập như: Hình dáng, trọng lượng, kích thước, sự tinh tế, khéo léo và đôi khi còn tìm thấy các nguồn hỗ trợ có giá trị khác đi kèm...”. Sự tiện ích khai thác đến giá trị vĩ mô mà cuốn sách hay tập sách muốn chuyển tải đến người dùng và cộng đồng. Ví dụ, một cuốn sách hay sẽ giảm đi giá trị tiêu dùng rất đáng kể nếu nó quá nặng, rất khó khăn trong một không gian nhất định để các em có thể di chuyển đến trường hoặc khổ của một cuốn sách vượt quá phạm vi mong muốn nhất định... tất cả điều này sẽ không phải là lựa chọn tốt, không phải là một lựa chọn hoàn hảo. Hơn thế nữa, với thời đại công nghệ AI phát triển mạnh như hiện nay, con người không thể tách rời công nghệ số. Chính vì thế, hiếm khi có một cá nhân nào sẽ đặt ưu tiên hàng đầu cho sự chọn tối ưu đối với một cuốn sách không có bản điện tử, bản mềm, dễ tìm hiểu, dễ sử dụng đính kèm

hoặc rất vất vả tiếp cận, cập nhật, tìm kiếm bổ sung... Cần nhìn nhận một cách khách quan, sách công nghệ mang tính tiện ích khá lớn, đang chiếm dần thị phần sách truyền thống nhưng không thể thay thế hoàn toàn sách truyền thống đặc biệt trong lĩnh vực giáo dục phổ thông. Tuy rằng, sách công nghệ đang đóng vai trò tích cực, can thiệp sâu rộng nhưng nó chỉ là tham gia với vai trò bổ sung chứ không thay thế được hoàn toàn. Tuy nhiên, cần phải thừa nhận rằng với nhu cầu xã hội ngày nay không thể thiếu sự góp mặt của loại hình này vào phân mảng giáo dục, đặc biệt là giáo dục phổ thông.

Thực tiễn vừa qua đã chứng minh rằng, một cuốn sách đơn thuần chỉ tương thích, phù hợp với một hoặc một số vài vị trí địa lí phân lập vùng, miền... Ví dụ, quyển sách chỉ dành cho học sinh tiên tiến hoặc khu vực thành thị hoặc chỉ tương thích với một vài trường điểm... Rõ ràng, đây không phải là một tiêu chuẩn đáng đề kì vọng và đáng để chọn lựa để đưa vào sử dụng đại trà, quy mô dân trải, đặc biệt là trong xu thế hiện nay với sự góp mặt đa dạng của các viện, trường, đơn vị giáo dục có uy tín, kinh nghiệm tham gia vào thị trường giáo dục và hoàn cảnh giáo dục như hiện nay. Chính vì thế, sự tiện ích đóng một vai trò cần thiết trong quá trình đánh giá một quyển sách hay một tập sách, không thể phớt lờ hay xem nhẹ nó. Ngoài tính tiện ích, các học giả phải xem xét đến các yếu tố, khả năng thích ứng của quyển sách, tập sách đó. Điều này rất quan trọng, là một trong những nhân tố mới đóng góp và định hình giá trị của một giá trị bài học nói riêng và giá trị chất lượng của quyển sách nói chung. Khả năng thích ứng có thể hiểu là một phần được chọn lọc và thêm vào và được sử dụng trong một hoàn cảnh khác để có thể bổ sung cho nhau tạo nên độ tương thích tốt với hoàn cảnh của địa phương vùng miền [23].

2.2.4. Sự tự chủ

Học giả Giáo dục học đương đại người Mĩ Allwright [24] đã tổng quan về khái niệm tự chủ được gói gọn của một cuốn sách đó là: “Sách là thầy của tất cả mọi người, là trí tuệ nhân loại, là tinh hoa tri thức thế giới, là nền tảng trí thức cơ bản nhất và chiều sâu hiểu biết của mọi tầng lớp xã hội”. Có thể hiểu một cách đơn giản vì sách chứa đựng trí tuệ, sự thâm thúy, nét tinh hoa vốn được tích lũy, kế thừa và phát triển liên tục qua bao nhiêu cá nhân ưu tú, trải qua biết bao nhiêu thế hệ. Hơn thế nữa, đó là sự kì vọng của thế hệ trước truyền tải lại thế hệ sau. Thật vậy, giá trị của cuốn sách không chỉ nằm trọn trong nội dung được thiết kế mà rộng hơn nữa là giá trị ấy đã bước qua ranh giới giữa các dân tộc, các vị trí địa lí, văn hóa xã hội, chính trị, tôn giáo, cho dù những điểm khác biệt nhau tồn tại... Mục tiêu cuối cùng nhắm đến là đối tượng thụ hưởng nó chính là con người và nó ra đời vì sự phát triển của con người, vì phát triển

của xã hội giáo dục. Không gì khác hơn, quan trọng hơn là sách vở dạy cho con người hình thành lối tư duy theo chiều hướng tích cực, nâng cao hiệu quả tư duy cá nhân dựa trên nền tảng học tập. Điều này đã được chỉ rõ trong tác phẩm nghiên cứu được nhà Nghiên cứu học Kirkpatrick [25] tổng lược rằng: “Học là quá trình thay đổi thái độ, nâng cao kiến thức, cải thiện kỹ năng, nâng cấp giá trị bản thân, thúc đẩy cuộc sống và làm cho cuộc sống có chất lượng hơn, tốt đẹp hơn”.

Chính vì thế, việc thiết kế, đánh giá nội dung của một quyển sách là cả một giai đoạn, một hệ thống, một quá trình. Nó đòi hỏi tỉ mỉ, tính công phu, đặt người đánh giá vào vị trí vai trò của người thầy, người cô và người học để hiểu biết tổng quan và toàn diện cái gì nên cần tinh chỉnh sao cho đảm bảo được giá trị của một quyển sách vốn nên có và cần thiết nên có. Được như thế thì người học mới cảm nhận được họ đạt được gì từ cuốn sách đang được sử dụng và chỉ có như thế mới biết quyển sách có tương thích tốt, phù hợp với người sử dụng nó hay không? Về nguyên tắc, sự tự chủ giúp cho con em chúng ta không những bồi đắp được lượng kiến thức mà còn dùng để nhận biết được các kiến thức mới, tư duy mới trong các quyển sách tiếp theo. Sự tự chủ của một quyển sách là điều kiện cần, nó giúp cho người học phát huy và theo dõi được tiến bộ, lộ trình học tập của bản thân ở một mức độ nhất định, giúp các em giảm bớt tính phụ thuộc vào giáo viên quá nhiều và tăng tính chủ động trên lớp.

3. Kết luận

Nền giáo dục nước ta trong bối cảnh hiện nay đang hòa mình vào giá trị chung của giáo dục thế giới và đang thực hiện thay đổi trên phương diện vi mô lẫn vĩ mô. Bằng chứng cụ thể là các nhà giáo dục trong nước đang chung tay thực hiện quá trình hoàn thiện và cho

ra đời những bộ sách giáo khoa có chất lượng cao để phục vụ cho giáo dục phổ thông theo chương trình thay sách mới đã được nêu rõ trong Nghị quyết số 29-NQ/TW [3], Nghị quyết số 88/2014 của Quốc hội [4] và Quyết định số 404/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ [26] về thay đổi toàn diện về giáo dục và đề án đổi mới sách giáo khoa để nâng cao chất lượng giáo dục trong bối cảnh hội nhập Quốc tế. Chương trình Giáo dục phổ thông mang đậm nét văn hóa dân tộc hoàn toàn được thiết kế, cải tiến trên mọi cấp độ, mọi quy mô và hình thức... Một tập sách được thiết kế mang tính trí tuệ cao, được đổi mới lần hình thức, nội dung, giá trị, hình hài... Tất cả được đánh giá một cách rất tỉ mỉ để xứng đáng với kì vọng của Đảng, chủ trương Nhà nước và đặc biệt là sự kì vọng từ nhân dân, từ mọi tầng lớp xã hội. Sự đổi mới này chắc chắn rằng sẽ phù hợp với xu thế chung của sự phát triển mạnh mẽ, vượt bậc để hòa mình vào dòng chảy của nền giáo dục quốc tế... Trên thực tế, có được tập sách, cuốn sách đạt chất lượng, đạt được sự kì vọng, thỏa mãn được nhu cầu của xã hội, một sản phẩm hoàn hảo, một tác phẩm trí tuệ như vậy thì cuốn sách đó đã trải qua rất nhiều công đoạn từ đánh giá bên trong lẫn đánh giá bên ngoài, từ chất lượng nội dung đến hình thức, từ giá thành cho đến vòng đời sử dụng lưu hành nhằm hạn chế chi phí và nâng cao cách tiếp cận của mọi chủ thể trong xã hội... Sự đổi mới này giúp cho con em học sinh chúng ta tối ưu được lượng kiến thức dung nạp, đội ngũ thầy cô nắm bắt được cơ hội và từng bước tiếp cận được phương pháp giảng dạy mới, nguồn trí thức mới phù hợp với bối cảnh hiện đại hóa nền giáo dục hiện nay. Đó là tôn chỉ duy nhất chỉ có thể tồn tại và tìm thấy trong nền giáo dục đương đại.

Tài liệu tham khảo

- [1] R. A. R. Gurung and R. C. Martin, (2011), Predicting Textbook Reading: The Textbook Assessment and Usage Scale, *Teaching of Psychology*; Vol. 38, No. 1, pp. 22-28.
- [2] P. Rea-Dickens and K. Germaine, (1992), *Evaluation*, Oxford: Oxford University Press.
- [3] Communist Party of Vietnam, (2013), Resolution No. 29-NQ/TW, on Fundamental and comprehensive innovation in education, serving industrialization and modernization in a socialist-oriented market economy during international integration, in Vietnamese.
- [4] Ational Assembly XIII, (2014), Resolution No. 88/2014/QH13 on Renovating general education curricula and textbooks, (in Vietnamese).
- [5] Ministry of Education and Training, (2014), Project on renovation of general education curriculum and textbooks after 2015, (in Vietnamese).
- [6] H. Ansary, and E. Babaii, (2002), Universal characteristics of EFL/ESL textbooks: A step towards systematic textbook evaluation, *The Internet TESL Journal*, Vol 8, No. 2, pp.1-9.
- [7] G. Low, (1987), The need for a multi-perspective approach to the evaluation of foreign language teaching materials, *Evaluation & Research in Education*; Vol.1, No.1, pp.19-29.
- [8] T. J. Nipa, and S. Kermanshachi, (2020), Assessment of open educational resources (OER) developed in interactive learning environments, *Education and Information Technologies*, Vol 25, No. 4, pp. 2521-2547.
- [9] M. P. Breen, (1989), The evaluation cycle for language learning tasks, In R. K. Johnson (Ed.), *The second language curriculum*, pp. 187-206. Cambridge: Cambridge University Press.
- [10] L. A. Shepard, (2009), Commentary: Evaluating the validity of formative and interim assessment, *Educational Measurement: Issues and Practice*, Vol. 28, No. 3, pp. 32-37.

- [11] I. Clark, (2011), *Formative assessment: Policy, perspectives and practice*, Florida journal of educational Administration & Policy; Vol. 4, No. 2, pp. 158-180.
- [12] C. Saraceni, (2003), *Adapting courses: a critical view*, in B. Tomlinson (ed.), *Developing Materials for Language Teaching*, London: Continuum.
- [13] W. Harlen, and M. James, (1997), *Assessment and learning: differences and relationships between formative and summative assessment*, *Assessment in education: Principles, policy & practice*; Vol. 4, No. 3, pp. 365-379.
- [14] P. Ur, *A course in Language Teaching: Practice and Theory*, Cambridge University Press, Cambridge.
- [15] Ministry of Education and Training, (2020), *Circular No. 27/2020/TT-BGDĐT dated September 4, 2020 on Regulations on assessment of primary school students, in Vietnamese*.
- [16] I. Zahan and J. Begum, (2013), *How to Evaluate an EFL/ESL Textbook-a Problem a Solution*, ASA University Review, Vol. 7, No. 1, pp. 193-202.
- [17] A. Cunningsworth, (1995), *Choosing Your Coursebook*, Oxford: Heinemann Publishers Ltd.
- [18] N. P. Linh, (2021), *Textbook assessment: necessary criteria for quality of education*, *Today's teaching and learning magazine*; Vol. 01, pp.42-44.
- [19] A. Gayton, (2010), *Socioeconomic status and language-learning motivation: To what extent does the former influence the latter*, *Scottish Languages Review*, Vol. 22, No. 1, pp.17-28.
- [20] J. Presnilla-Espada, (2016), *Why many children are still out of school?*, *International Journal of Innovation and Applied Studies*, Vol. 16, No. 3, pp. 635-645.
- [21] UNESCO Institute for Statistics (UIS) and UNICEF, (2015), *Fixing the Broken Promise of Education for All: Findings from the Global Initiative on Out-of-School Children*, Montreal: UIS.
- [22] R. O'Neill, (1982), *Why uses textbooks?* *ELT journal*, Vol. 36, No. 2, pp. 104-111.
- [23] A. Cunningsworth and B. Tomlinson, (1984), *Evaluating and selecting EFL teaching materials*, Heinemann Educational.
- [24] R. L. Allwright, (1981), *What do we want teaching materials for?*, *ELT journal*, Vol. 36, No. 1, pp. 5-18.
- [25] D. L. Kirkpatrick, (1998), *The four levels of evaluation, Evaluating corporate training: Models and issues*, Vol. 46, pp. 95-112, 1998.
- [26] Prime Minister, (2015), *Decision No. 404/QĐ-TTg Approving the scheme on renovation of general education curricula and textbooks, in Vietnamese*.

UNDERSTANDING THE CRITERIA FOR TEXTBOOK EVALUATION TO ENSURE THE QUALITY OF GENERAL EDUCATION

Nguyen Phuong Linh*¹, Huynh Thi My Duyen²

* Corresponding author

¹ Email: nplinhbla@gmail.com

² Email: huynhduyenus@gmail.com

Tay Do University

Lo Hau Thanh My, Le Binh ward, Cai Rang district, Can Tho city, Vietnam

ABSTRACT: *Textbook evaluation is the renewal and periodic adjustment to improve the quality of education, educational goals, curriculum, and orientations to meet national education policy and planning. This article reviews relevant literature to identify categories and concepts of textbook evaluation. The aim is to clarify the core values and methods to measure the reliability and quality of designed materials for careful consideration before general use in the general education curriculum. The article also discusses the possibility of eliminating inappropriate elements of regional cultures, dialects, and other unexpected factors from evaluated books or series. To ensure its effectiveness, textbook evaluation must be based on scientific factors and user feedback to satisfy teaching and learning needs. It should also align with international criteria and national standards in terms of content, economy, convenience, autonomy, and technology applicability to adapt well to all situations and subjects.*

KEYWORDS: *Textbook evaluation, Framework, Economy, Autonomy, General education curriculum.*